

Срђан РУДИЋ
Историјски институт
Београд

**REIP(UBLICAE) RAGUSI(NAE) EIUSQ(UE)
OPTIMATUM INSIGNIA**

зборник знамења дубровачких породица

У збирци ћириличних рукописа и старих штампаних књига Архива САНУ налази се и рукописна књига заведена под насловом *Reipublicae Ragusinae eijusque optimatum insignia*.¹ Ради се о зборнику знамења који садржи више од 170 грбова дубровачких племићких и грађанских породица. Књигу је пронашао и 1856. године из Дубровника Друштву српске словесности (ДСС) послао Ђорђе (Георгије) Николајевић.² Податак о пријему зборника налазимо у записнику са VIII редовног заседања ДСС одржаног 13. септембра 1856. године.³ Сачувано је и писмо које је 28. августа 1856. године Ђорђе

¹ Архив САНУ, *Reipublicae Ragusinae eijusque optimatum insignia*, Збирка ћириличних рукописа и старих штампаних књига XIII-XIX век, рукопис бр. 38.

² Ђорђе Николајевић (1807-1896) је гимназију и богословију завршио у Карловцима, а филозофију у Пешти. Митрополит Стратимировић га је 1830. године послао у Дубровник, а три године касније постао је дубровачки парох. Године 1858. постао је професор богословије у Задру. У Сарајево одлази 1880. године и пет година касније постаје митрополит дабро-босански. Друштво српске словесности избрало га је за дописног, а Српска краљевска академија за почасног члана. Основао је неколико фондова за школовање српске деце и улагао у изградњу цркава и школа. Бавио се књижевношћу и науком. Старао се око прикупљања старина, преводио са немачког, италијанског и руског језика. Погледати: Ј. Вучковић, *Митрополит Ђорђе Николајевић*, Нови Сад 1897 (из ЛМС 192); Д. Руварац, *Животопис Ђорђа Николајевића митрополита дабро-босанског*, Земун 1898; *Енциклопедија српске историографије*, Београд 1997, 532 (Р. Михаљчић).

³ Архив САНУ, *Протоколи (записници) седница Друштва српске словесности*

Николајевић упутио Јовану Гавриловићу, начелнику у финансијама, у којем му одговара на писмо од 29. јула у вези са набавком књига. Николајевић пише да наручене књиге још није набавио, али да шаље, између осталог, и „једну преважну, и може бити јединствену рукописну књигу” – реч је о зборнику дубровачких породичних знамења. Из писма видимо да је Николајевић ову књигу и друге ствари послао у Земун на господина Г. К. Спирта, како пише Гавриловићу „под вашом адресом без вашег трошка”. Потом наглашава да се све примљено спреми у Архив као и претходни рукописи.⁴

Зборник знамења дубровачких породица је израђен на папиру димензија 14x19,6 см и укоричен у тврде корице на којима је са стране натпис: STEMMI ILLIRICI RAGUSEI. Зборник данас укупно има 181 лист – осам непагинираних и 173 пагинирана. Број листова је некада био већи – четири пагинирана листа недостају, али су зато два пагинирана истим бројем. Захваљујући Николајевићевом писму сазнајемо да су три листа украдена док је давао рукопис одређеним лицима да га виде.⁵

На основу садржаја овај зборник можемо да поделимо на два дела: део са знамењима властеоских и део са знамењима грађанских породица. Оба дела су посебно пагинирана, тако да се може претпоставити да се ради о два рукописа која су накнадно спојена. На основу начина израде знамења, уметничке вештине и рукописа рекло би се да је оба дела израдила једна рука, тако да претпостављамо да је рукопис намерно пагиниран на описани начин. Творац зборника је или израдио посебно ова два дела која су касније заједно повезана или је аутоматски преписивао пагинацију са два посебна ру-

(1854-1856), 86. Податак о набавци овог рукописа налазимо и у извештају од 13. јануара 1857. године о раду ДСС у 1856. години. Архив САНУ, *Протоколи (записници) седница Друштва српске словесности (1854-1856)*, 94; *Извештаје о дјеланю и станю Друштва Српске Словесности године 1856*, Гласник ДСС 9 (1857), 314.

⁴ Архив САНУ, ДСС 69/1856, Г. Николајевић, протопрезвитер – Ј. Гавриловићу, начелнику у финансијама. Краћи садржај писма објављен у: С. Илић, М. Станић, *Водич кроз Архив Друштва српске словесности (1842, 1845-1864. године)*, Београд 1999, 241.

⁵ „Док сам је давао овде знатним лицима на виђење, већ су ми три листа украдена.” Архив САНУ, ДСС 69/1856, Г. Николајевић, протопрезвитер – Ј. Гавриловићу, начелнику у финансијама.

кописа која је прецртавао. Могуће је и да се на овај начин, дакле посебном пагинацијом, желела истаћи разлика између властеоских и грађанских породица.

Првих шест листова зборника је непагирано.

1. непагинирани лист. На њему се налази натпис из 1856. године:

Къ № 108 одъ год. 1856.

2. непагинирани лист. На овом листу је нацртан штит на којем је приказано хералдичко правило обележавања боја које се примењује у случајевима када се знамења цртају у црно-белој техници. Дате су ознаке за пет боја: Nero, Piallo, Roso, Verde и Gelyte. Испод штита је дат следећи натпис:

Nelle Arme stampate di Nero, li segni
ó θ dir meglio le lenee, e puntini indicano
li colori eser quelli su conotati intorno
di scudo con lisnoi nomi espresi e contrasegnuti

3. непагинирани лист је једини који има натписе на обе стране. На првој страни је натпис: REIP. RAGUSI. EIUSQ. OPTIMATUM INSIGNIA. На другој страни је натпис који се односи на слику на наредном листу: Prospetto della Citta di Ragusa nel secolo XII.

4. непагинирани лист. На овом листу се налази цртеж Дубровника у боји.⁶ На врху слике је натпис: Copia ritrovata nella libreria Mon. S. Sergio delli R. R. P. P. Beneditini Cong.e Melitense.

На цртежу су дата и имена појединих делова града и објекта: Selva da cui Ragusa trasse il nome Illirico, Rocca del Re Bodino, Paludazzo, Castel di Lave, Porta del Castel, S. Maria, Fortezza il difesa del Ponte di Legno, Posterula o porta ...eratona(?)⁷, S. Biagio, Posterula, S. Stefano.

На основу горњег натписа видимо да ова слика представља копију приказа Дубровника која се чувала у библиотеци бенедиктанског манастира на Мљету. У литератури је познат још један цр-

⁶ Фотографија слике је објављена у: Т. Живковић, *Легенда о Павлимиру Белу*, ИЧ 50, 9-32.

⁷ Иван Стевовић је, на основу другог цртежа, ово прочитао као Posterula o porta dele terra, али изгледа да ни он није био сугуран да је тачно прочитао натпис. И. Стевовић, „*Prospetto della citta di Ragusa*”, *Нови извор за најранију историју византијског Дубровника*, ЗРВИ 29-30 (1991), 138.

теж Дубровника из XII века који се разликује од посматраног у детаљима и којем недостаје горе наведени натпис о пореклу (место њега стоји натпис истоветан ономе на другој страни трећег непагинираног листа). Јосип Лучић је забележио да је овај цртеж припадао породици Басилевић-Гучетић и да се чува у Дубровачком архиву.⁸ Исти цртеж је објавио и обрадио Иван Стевовић.⁹ Тибор Живковић сматра да је слика у рукопису који се чува у Архиву САНУ доследно начињена копија приказа Дубровника из библиотеке бенедиктанског манастира на Мљету, док је цртеж из Дубровачког архива такође највероватније копија мљетског оригинала.¹⁰

5. непагинирани лист. На њему се налази знамење Дубровника у боји.

6. непагинирани лист. На овом листу се налази, приказан у две колоне, абecedни списак 40 властеоских породица чија су знамења приказана на наредних 40 листова. Изнад списка је наслов: IN-SEGNE DI TUTTE LE CASE NOBILI

Након садржаја следи 39 нумерисаних листова пагинираних арапским цифрама 1-40. Недостаје лист 3 који је исцепан. На сваком листу је приказано по једно властеоско знамење. Неколико породица је заступљено са по два знамења, која представљају две гране дотичне фамилије (pma = prima, 2da = sekunda). Знамења иду следећим редоследом:

1. Basegli pma
2. Bucchia
3. Овај лист недостаје. Према садржају ту је било знамење породице Vinciola
4. Bobali pma
5. Bona con la croce altri senza croce
6. Bonda
7. Benessa
8. Bobali 2da

⁸ J. Lučić, *Povijest Dubrovnika od VII st. do godine 1205*, Anali historijskog odjela centra za znanstveni rad JA u Dubrovniku, XIII-XIV (1976), Prilog Analima: Povijest Dubrovnika II, slika 13.

⁹ И. Стевовић, „*Prospetto della citta di Ragusa*”, *Нови извор за најранију историју византијског Дубровника*, 139.

¹⁰ Т. Живковић, *Легенда о Павлимиру Белу*, 21, нап. 50.

9. Buzzignola
10. Basegli 2da
11. Bosdari (Oвај лист је био исцепан па је касније поново враћен, односно залепљен, на своје место. На самом листу се виде трагови пресавијања – био је пресавијен на осмине)
12. Caboga pma
13. Cerua pma
14. Caboga 2da
15. Cerua 2da
16. Croce
17. Clasci
18. Giamagno
19. Gozze pma
20. Giorgi
21. Gondola
22. GHETALDI (Могуће је да је ово знамење израдила друга рука. Украси на круни нису нацртани истом вештином, а и златна боја је тамнија него на осталим властеоским знамењима)
23. Gozze 2da
24. Gradi
25. Lucari
26. Menze
27. Martinus
28. Natali
29. Palmotta
30. Pozza
31. Proculo
32. Prodanelli
33. Paoli
34. Ragnina
35. Resti pma
36. Resti 2da
37. Sorgo
38. Saraca
39. Slatarich
40. Tudisi

После властеоских знамења следе два нумерисана листа на којима је на обе стране, у две колоне, дат списак грађанских породица чија су знамења приказана у наставку зборника. Списак је урађен абecedно, али има недоследности - последњих пет породица је очигледно додато касније. Осим што су уписане на крају списка неке од ових породица су убачене и на места на којима би требало да се налазе. У списку се налази и неколико породица чија знамења нису укључена у овај зборник – оне су углавном стављене на места која им припадају по абecedном реду, али имају дуплу пагинацију. Изнад списка је наслов: *Insegne della Cittadinanza Ragusea*

Након овога следе 134 нумерисана листа пагинирана арапским цифрама 1-136. Недостају листови 4, 21 и 127, док су два листа пагинирана цифром 99. Знамења су, осим у случају последњих 8, поређана абecedним редом. На више места изгледа као да су листови накнадно залепљени, али се представе на њима уклапају у садржај. Знамења иду следећим редоследом:

1. ALLETTI
2. AQUILA
3. ANGELI
4. Овај лист недостаје. Према садржају ту се налазило знамење породице Antizza
5. AL TESTI alias Beca uel Ouciza (У садржају Altesti)
6. Androvich
7. AGHICH
8. BANNI
9. BOGDANOVICH
10. BENEUOLI
11. BOGASCINI
12. BOSNICH
13. BANDURI
14. BIANCHI
15. BETTERRA
16. BENEUENI
17. BUDMANI
18. BETONDI
19. BOSCOUICH E BARBORA (У садржају постоје два броја 19 на којима су ове две породице засебно уписане)

20. BATTITORI
21. Овај лист недостаје. Према садржају ту се налазило знамење породице Boscouich Milli
22. BALLETTINI
23. BRAICHI
24. BASSICH
25. BRANCOUICH
26. BRATIS
27. BUCH
28. BONOMO
29. BAENI
30. CASILARI
31. Criuelia
32. CHIRICO
33. CRESCI
34. CUNICH
35. CINGRIA, e Brisi ó Brisich (Изгледа да су два дописана презимена касније додата. У садржају је уз CINGRIA додато само Brisich)
36. CRIUONOSI
37. CATICH
38. CHIRTIZA о KARSTEGGL (У садржају је само Chirtiza. Овај лист је краћи од осталих. Постоје разлике и у боји – златна боја је нешто другачија него код осталих знамења.)
39. CHERSA
40. CALAFIORI
41. DOBROSLAVICH
42. DRAGHI
43. DIMITRI
44. DUBRAUIZA
45. FINDELLA
46. FACENDA
47. FISICH
48. FLORI
49. Ferrich
50. FRANCHI
51. FRANOUICH
52. FERRI

- 53. FRANCESCHI
- 54. GLEGIEUICH pma
- 55. GLEGIEUICH 2da
- 56. GUSCA
- 57. GALANI
- 58. GLEGH (У садржају Gleg)
- 59. Gargureuich
- 60. GARGHICH
- 61. GARMOGLIESI
- 62. IUCICH
- 63. ILICH (У садржају Illich)
- 64. IUANELLI
- 65. IAXICH
- 66. KIGIA
- 67. LALLICH
- 68. LAZZERI
- 69. LEONARDI
- 70. LECHICH
- 71. LEONI
- 72. LUCICH pma
- 73. LUCICH 2da
- 74. LUPI
- 75. DE LUPIS (У садржају Lupis)
- 76. LAROSSA
- 77. LIEPOPILI
- 78. LAZAREUICH
- 79. MARCOUICH
- 80. MARINI
- 81. MIRCOUICH
- 82. MATIEUICH о ZURICH (У садржају само Matieuich)
- 83. MARICHIEUICH (У садржају Mariceuich)
- 84. MARTELINI
- 85. MILCOUICH
- 86. MILSICH
- 87. MASCARICH
- 88. MARGHICH
- 89. NICHETICH

90. OHMUCEUICH
91. PRIMI
92. PUGLIESI
93. PERVANI
94. Paulouich (?) Bokun (У садржају Paulouich (?) Bokhun)
95. PEROVICH (Лист је нешто мањих димензија од осталих)
96. PASAREVICH
97. PESICH
98. PETROUICH
99. PAGANI pma (Овај лист је нешто мањих димензија од осталих.
Види се да је накнадно залепљен. Знамење је нешто већих димензија од осталих грбова. Разлике су приметне и у бојама)
99. PAGANI sda (У садржају једна Pagani, али је наглашено да се ради о две гране породице)
100. REMEDEL I
101. RICCIARDI (У садржају Riciardi)
102. RAICEVICH
103. ROSA
104. REGITANO (У садржају Recitano)
105. RIGHI
106. RADI
107. SINIZA
108. SCAPICH
109. STELLA
110. SODARGNA
111. STAI I (У садржају Staı)
112. SIVRICH
113. SEBICH
114. STULLI
115. TROMBA
116. TOMICICH
117. TESTI
118. TASSOUICH
119. ULAICHI
120. UESELICICH
121. UOLANTI
122. VASIGLIEVICH

123. VOCATIVO
124. Vodopich
125. ZUZZERI
126. DRASCOVICH
127. Овај лист недостаје. Према садржају ту се налазило знамење породице Oliveri или Vlascich.
128. SPAGNOLETI
129. CARAMAN
130. PISCULICH
131. DOLCI
132. BOSOVICH
133. IVANOVICH
134. Без натписа. Нема у садржају.
135. Без натписа. Нема у садржају.
136. Без натписа. Нема у садржају.
У садржају је наведено неколико породица чија знамења нису приказана у зборнику. Испред њихових имена даћемо бројеве листова на којима би према садржају требало да се налазе:
14. Bachich
37. Ierinich
45. Cristich
58. Kosouich
66. Kouacich
67. Lubibratouich
71. Marguscich
78. Moncovich
85. Novahovich
99. Resich
118. Tuarkoeuich
129. Palicucia
130. Vilich (?) Vilenich

Овој групи породица можемо придружити и једну од две које се према садржају налазе на листу број 127 (чини нам се вероватнијим Vlascich), тако да можемо рећи да се у садржају налази 14 породица које нису заступљене знамењима у овом грбовнику.

Већ на први поглед је очигледно да аутор зборника није био највештији у цртању, тако да није увек лако препознати представе

које се налазе на знамењима. Сва знамења су слично израђена, али је уочљиво неколико разлика између изгледа знамења властеоских и грађанских породица. Властеоске породице изнад штита имају златну круну, док се код грађанских ту налази кацига. Изузетак су само знамења породица OHMUCEUICH и LAZAREUICH које изнад кацига имају златне круне – у првом случају ради се о круни истог облика као на знамењима властеоских породица, док у другом круна има другачији и знатно лепши изглед. На знамењима властеоских породица – сем у случају грбова Gozze rna и Sorgo – изнад круне нема кресте. Код грађанских породица 22 знамења имају кресту изнад кациге. Седам грађанских знамења није нацртано у потпуности. Осим три последња која немају представе на штиту нити име породице, представе на штиту нису приказане ни у случају породица Bogdanouich, Gargureuich, Kigia и Vasigliovich. Знамење породица Pagani rna нешто је већих димензија од осталих и лепше је израђено. Подсећамо да се грб ове породице налази на листу 99 који се два пута понавља – на другом листу 99 је знамење породице Pagani sda. Можда ово може бити путоказ за откривање коме је овај зборник припадао.

Разлике постоје и у величини слова којим су писана презимена испод знамења. Имена властеоских породица писана су тако да је само почетно слово велико, а остала мала – сем у случају породице GHETALDI где су сва слова велика. Када је реч о грађанским породицама презимена су писана великим словима сем у случајевима породица Androvich, Criuelia, Ferrich, Gargureuich, Pavlovich Bokun и Vodoric код којих је само почетно слово велико. Презимена грађанских породица нису попут властеоских исписана у истом стилу већ су коришћени различити облици слова.

Не знамо када и како је настао овај зборник дубровачких знамења. Како не знамо за постојање неког другог зборника дубровачких знамења који поред властеоских садржи и грађанска знамења могуће је да је посматрани примерак јединствен, односно да се у Архиву САНУ налази дело оригинално по свом саставу. У том случају ради прецизнијег датирања неопходно је, уколико је то могуће, извршити анализу водених знакова. Даље у тексту покушаћемо да утврдимо када је најраније овај зборник могао да настане, ослањајући се пре свега на анализу дела у којем се налазе знамења властео-

ских породица. Као што ћемо показати даље у тексту настанак првог дела зборника може се релативно прецизно датирати. Нажалост, када се ради о делу са знамењима грађанских породица то није могуће. То је пре свега условљено тиме што о властеоским породицама имамо далеко више података, како писаних тако и материјалних, него о грађанским.

Из литературе нам је познато постојање неколико грбовника дубровачких властеоских породица, које можемо да посматрамо као извор или као претечу првог дела зборника који је предмет нашег посматрања. Време настанка ових грбовника може се релативно тачно утврдити.

У Заводу за заштиту споменика културе у Дубровнику налази се табла величине 163x142 см на којој је насликано знамење Дубровачке републике и грбови 35 властеоских породица. Око знамења Републике налази се врпца с натписом REIP(UBLICAE) RAGUS(INAE) EIUSQ(UAE) OPTIMATU(M) INSIGNIA. Ова табла, или грбовник, служила је и као доказ приликом издавања потврда о племству. Сасвим сигурно се све до 1809. године налазила у палати Дивона, када је по наређењу француских власти склоњена. Пронађена је, у оштећеном стању, тек након Првог светског рата.¹¹ Табла је настала пре 1666. године, јер у њој нема знамења породица које су у племство примљене током ове и наредних године.

Милан Решетар је, на основу анализе садржаја табле и пописа властеоских родова које су објавили Серафим Раци и Јаков Лукарвић сматрао да се њен настанак може ставити већ крајем XVI века.¹² На њој су заступљена знамења 29 властеоских породица за ко-

¹¹ V. Galzinski, *Državni grbovi Dubrovačke republike*, Fiskovićev zbornik I, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 21 (1980), 346. На табли се налазе знамења породица: Basegli, Basegli, Benesa, Binciola, Bobali, Bobali, Bona, Bonda, Bucchia, Buzignola, Caboga, Caboga, Cerva, Cerva, Croce, Ghetaldi, Giamagno, Giorgi, Gondola, Gozze, Gozze, Gradi, Lucari, Martinus, Menze, Palmota, Pozza, Proculo, Prodaneli, Ragnina, Resti, Resti, Saraca, Sorgo и Tudisi. Слика табле објављена је у: V. Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808. I*, Zagreb 1980, 128.

¹² М. Решетар, *Дубровачка нумизматика I*, Сремски Карловци 1924, 568. Први пописи дубровачке властеле потичу из XIV века. Подаци које доносе ови пописи не подударaju се у свему. Погледати: S. Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika i demografske promjene u prošlosti*, Dubrovnik 1990, 54-57; Z. Janeković Römer, *Okvir slobode*, Zagreb-Dubrovnik 1999, 360.

је Серафим Раци пише да су 1588. године биле у Дубровнику.¹³ Да се ради о крају XVI или почетку XVII века говори и чињеница да Јаков Лукаревић у свом делу написаном 1605. године у списку дубровачке властеле не помиње породице Мартинушевић и Бучинић које су у међувремену изумрле.¹⁴

Из грбовника насликаног на плочи вероватно воде порекло знамења дубровачких властеоских породица која се налазе у зборнику који је некада био власништво Иве Сараке (Сараковића), а сада се чува у Хисторијском архиву у Дубровнику. Саракин зборник је израђен 1746. године и састоји се од шест делова: 1. на неколико листова под натписом REIP. RAGUS. EIUSQ. OPTIMATU(M) INSIGNIA представљени су грб Дубровачке републике и знамења 40 дубровачких властеоских породица; 2. на 151 листу Statutor. Civitatis Racusij libri VIII; 3. на 74 листа Liber omnium Reformationum; 4. на 37 листова 153 знамења разних земаља и властеле; 5. неколико празних листова; 6. Liber coseus. Изгледа да је читав зборник написао један човек; према Гелчићу то је био дум Михо Пешић.¹⁵

Листови на којима се налазе дубровачка знамења уметнути су испред прве пагиниране стране зборника. Да је као основа за њихову израду послужила табла са знамењима дубровачких властеоских породица сведочи трака с идентичним натписом, редослед знамења и облик картуша.¹⁶ На последњој страни су властеоска знамења са табле проширена знамењима породица које су примљене у племство 1666. и 1667. године. У литератури постоји неслагање око броја листова на којима су нацртана дубровачка знамења у Саракином зборнику, као и око броја додатих знамења. Док Решетар пише

¹³ Серафим Раци набраја да су 1588. године у Дубровнику живеле следеће властеоске породице: Basegli, Benescia, Binciolla, Bobali, Bona, Bonda, Bucchia, Buzignolo, Caboga, Croce, Ceruia, Getaldi, Giorgi, Gondola, Gozzi, Gradi, Luccari, Martini, Menza, Palmota, Pozza, Prodaneli, Proculi, Ragnina, Resti, Saracha, Sorgo, Tudisio и Zamağna. S. Razzi, *La storia di Ragusa*, Ragusa 1903, 5-6. Милан Решетар је истакао и да презимена на плочи нису написана истоветно као код Рација те стога и не иду истим редом. М. Решетар, *Дубровачка нумизматика I*, 568.

¹⁴ J. Luccari, *Copioso ristretto de gli annali di Ravsa*, Venetia 1605, 174-175.

¹⁵ М. Решетар, *Дубровачка нумизматика I*, 567-568; S. Traljić, *Palinićev bosanski zbornik*, Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije 1 (1954), 172, 174-183; А. Матковски, *Грбовите на Македонија*, Куманово 1990, 133-134.

¹⁶ V. Galzinski, *Državni grbovi Dubrovačke republike*, 347.

да је грбовник насликан на шест листова и да су му додата знамења пет породица које су након потреса 1667. године примљене у племство, Галзински наводи да се грбовник налази на четири листа и да су му додата четири знамења породица које су у племство примљене 1666. и 1667. године (на основу овога радило би се о 39, а не о 40 властеоских знамења). Нажалост, ни Решетар ни Галзински нису донели детаљнији опис грбовника дубровачке властеле у Саракином зборнику.¹⁷ Претпостављамо да је пет додатих знамења припадало истим породицама које се налазе и у зборнику Архива САНУ: Bosdari, Clasci, Natali, Paoli и Slatarich.¹⁸

Присуство, односно одсуство знамења појединих породица примљених у властеоски ред након 1666. године важно је не само за утврђивање времена настанка ових грбовника већ и за разумевање њиховог садржаја. Стога ћемо посветити неколико редова породицама које су током друге половине XVII века, или прецизније у периоду између 1666. и 1678. године, примљене у дубровачко племство. Последња породица која је пре овог периода примљена у дубровачко племство била је породица Бућа – 1336. године.¹⁹ Наредних 330 година у Велико веће нису примани нови родови, иако је удео властеле у укупном броју становништва Дубровника постепено опадао. Средином XVII века чврст став властеле о примању нових породица у своје редове почео је, услед одређених разлога, да попушта. Током прве половине 1666. године изумрли су властеоски родови Лукаревић и Бенешкић. Стога су у племство примљени 5. новембра 1666. године Влахо Михов Бождари, а пет дана касније, 10. новембра, Михо Сорго Бобали. У снажном земљотресу који је 6. априла 1667. године задесио Дубровник погинуло је доста властеле. Стога су у властеоски ред 30. јула 1667. године примљени Диодат Бождари, Јаков На-

¹⁷ М. Решетар, *Дубровачка нумизматика I*, 567-568; V. Galzinski, *Državni grbovi Dubrovačke republike*, 347.

¹⁸ Ово можемо да закључимо и на основу писања Стјепана Ћосића и Ненада Векарића који су навели да су знамења дубровачких властеоских породица, чије представе су донели у својој књизи, стилизовали на основу Саракиног грбовника као и збирке породице Мартекини (за грбове породица Водопић и Примми). S. Ćosić, N. Vekarić, *Dubrovačka vlastela između roda i države: salamankezi i sorbonezi*, Zagreb-Dubrovnik 2005, 221.

¹⁹ И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 163.

тали, Иван Клашић и Михо Златарић. Током 1670. године у ред властеле примљене су четири породице – 6. јуна властела су постали: Бенедикт Маринети Прими, Бернард Николин Ђорђић, припадник грађанског огранка властеоске породице Ђорђић, и Митар Сература, а 28. августа Андрија Паоли. Последњи је међу властелу, осам година касније, 25. јуна 1678. године примљен Конављанин Петар Водопић.²⁰

Дакле, у периоду између 1666. и 1678. у дубровачко племство је примљено једанаест појединаца, који су били чланови десет породица. Поставља се питање зашто је онда у Саракином зборнику, насталом 1746. године, додато само пет породица, односно знамења. Чини нам се да кључну улогу у одговору на горње питање има година настанка Саракиног зборника. Наиме, у то време део породица примљених у племство у раздобљу од 1666. до 1678. године већ је био изумро: Сература 1671. године²¹; Водопић 1684. године; Прими крајем XVII века; Ђорђић-Бернардо (додатак Бернардо добили су 1683. године по налогу Сената да би се разликовали од припадника старог рода Ђорђић) 1737.²² Породица Сорго-Бобали изумрла је тек 1800. године, али их у другој половини XVIII века није било у политичком животу.²³ Како су они били једна од грана старе властеоске породице Сорго можемо сматрати да су заступљени њиховим знамењем. Дакле, можемо да закључимо да је састављач грбовника дубровачког племства у оквиру Саракиног зборника искористио стари грбовник са знамењима 35 старих властеоских породица и додао им грбове само оних породица примљених у племство између 1666. и

²⁰ S. Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika i demografske promjene u prošlosti*, 59; S. Ćosić, N. Vekarić, *Raskol dubrovačkog patricijata*, Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku 39 (2001), 330-333; S. Ćosić, N. Vekarić, *Dubrovačka vlastela između roda i države: salamankezi i sorbonezi*, 64-68. Међу породицама примљеним 1666. године и касније међу властелу већина је припадала антунинима. Антунинима је припадао и део породица чија су знамења приказана у другом делу зборника. Погледати: Историјски институт – Београд, *Genealogia Cingria*; S. Ćosić, N. Vekarić, *Dubrovačka vlastela između roda i države: salamankezi i sorbonezi*, 67-68.

²¹ Историјски институт – Београд, *Genealogia Cingria*, 383.

²² S. Ćosić, N. Vekarić, *Dubrovačka vlastela između roda i države: salamankezi i sorbonezi*, 162, 194, 214.

²³ S. Ćosić, N. Vekarić, *Dubrovačka vlastela između roda i države: salamankezi i sorbonezi*, 209.

1678. године које су 1746. године постојале и припадале властеоском слоју.²⁴ Породице које су у међувремену изумрле једноставно нису укључене у зборник.

На основу ових података можемо даље да одредимо када је најраније могао настати зборник који се налази у Архиву САНУ. Као што је већ речено, он се састоји од два дела од којих први садржи 40 властеоских знамења поређаних абецедним редом. Поред 35 знамења „старих” властеоских породица која су присутна и на грбовнику израђеном на табли ту је приказано и пет грбова породица које су у властеоски ред примљене у периоду од 1666. до 1678. године – већ смо истакли да се ради о истим породицама које су додате и у Саракином зборнику. Редослед знамења у Саракином зборнику и зборнику Архива САНУ дозвољава нам да изнесемо једну претпоставку. Наиме, рекли смо да су у Саракином зборнику знамења породица примљених у племство 1666/1667. године додата на крају. Творац овог грбовника је, уколико располажемо тачним описом, највероватније само прецртао знамења са табле и додао им неколико нових грбова не трудећи се да их постави по абецедном реду. Наравно, постоји могућност и да је све прецртао са неког непознатог рукописа у којем су нова знамења већ била додата на крају. Претпостављамо да би следећу етапу у овом процесу чинило сређивање знамења и њихов размештај по абецедном реду, што је и учињено у зборнику Архива САНУ. Из тога би даље следила претпоставка да је Саракин зборник могао бити извор првог дела зборника Архива САНУ. То би значило да је он могао настати након Саракиног зборника, дакле после 1746. године.

Горња рачуница изведена је на основу анализе властеоских знамења. Када погледамо други део зборника Архива САНУ наилазимо на присуство неколико знамења, односно породица, која се не уклапају у изнету претпоставку. Наиме, међу грађанским знамењима налазе се и грбови породица Водопић, примљене у племство 1678, и Прими, примљене у племство 1670. године. Ово отвара мо-

²⁴ У ово се не уклапа податак који је донео анонимни дубровачки хроничар који је забележио да је породица Паоли 1700. године остала без племства (1700 fu levato dalla nobiltà Paolij). S. Nodilo, *Annales ragusini anonymi item Nicolai de Ragnina, Zagrabiae* 1883, 163.

гућност за неколико претпоставки. Како су ове властеоске породице у време настанка Саракиног зборника изумрле поставља се питање да ли је други део зборника Архива САНУ израђен пре првог дела - на основу ова два примера то би могло да значи и да је израђен чак пре 1670. године. Могуће је и да је аутор у други део зборника укључио сва знамења до којих је дошао, а која нису била заступљена у првом делу. Не треба искључити ни могућност да у два наведена случаја то нису властеоске породице, већ о њихови грађански огранци који су их надживели. Нажалост, наша знања и подаци којима располажемо нису довољни да би се упуштали у решавање овог проблема.

На крају ћемо указати и на одређену повезаност зборника дубровачких знамења из Архива САНУ и Илирског грбовника. Ако упоредимо властеоска знамења из Илирског грбовника и знамења дубровачких грађанских породица уочићемо да је одређени број грбова исти или веома сличан – разлика се најчешће огледа само у другачијем распореду боја. Илирски грбовник је настао почетком девете деценије XVI века, приближно у исто време када је, према Решетару, могла настати и табла са знамењима 35 дубровачких властеоских породица. Творац Илирског грбовника, односно наручилац, био је из Дубровника тако да су му поменута знамења била позната и доступна. И поред тога он у своје дело није укључио ниједно дубровачко властеоско знамење. Једина породица која би по презимену могла припадати дубровачком племству су Мартинушевићи, али њихово знамење не одговара грбу из Илирског грбовника. Потпуно другачије ствар стоји са грађанским породицама. Део њих има иста или слична знамења попут оних приказаних у Илирском грбовнику. Проблем приликом овог поређења је и чињеница да су поједина знамења у ова два дела приписивана породицама које су носиле различита презимена. Потпуно иста знамења, као и презимена, имају породице Охмућевић, који су и творци Илирског грбовника, Боснић и Тасовчић. Слично знамење, али и презиме имају дубровачка породица Bogascini и породица Богашиновић-Добрашиновић из Илирског грбовника. Затим имамо групу породица које имају слична знамења, али различита презимена. То су породице: Marcovich и Бачић, Aquila и Милиеновић, Boscovich е Barbora и Покрајчић, Marichieuić и Сладојевић. Знамење породице Crivonossi потпуно се

разликује од грба Сагриеловића из Илирског грбовника – Кривоноси је друго презиме Сагриеловића. Интересантно је и да скоро свих четрнаест грађанских породица које се налазе у садржају зборника Архива САНУ а чија знамења нису приказана у њему има иста или слична презимена са породицама које се налазе у Илирском грбовнику.²⁵

Ова сличност отвара питање да ли је састављач зборника дубровачких знамења приликом израде користио Илирски грбовник као извор, или је било обрнуто. Сличност појединих знамења, без обзира на то што су приписана различитим породицама, говори о повезаности два дела. Нажалост, наша знања о дубровачкој породичној хералдици, пре свега грађанској, су недовољна да би смо могли да донесемо поузданији суд.²⁶

Зборник дубровачких знамења који се налази у Архиву САНУ у Београду дело је од изузетног значаја за проучавање дубровачке и јужнословенске хералдике. Осим што садржи знамења дубровачких властеоских породица, која су нам позната и из других извора, зборник садржи и велики број грбова грађанских породица који су нам углавном непознати. На основу резултата до којих смо дошли чини нам се јасним да је зборник Архива САНУ настао између 1746. и 1856. године. Понављамо још једном да се до ових резултата

²⁵ С. Рудић, *Властела Илирског грбовника*, 53-55, 251 (у штампи - ту је набројана и сва важнија литература о Илирском грбовнику). Виктор Душин је изразио сумњу у тврдњу да је Илирски грбовник „дубровачка продукција”, јер је сматрао да у њему није заступљена ниједна дубровачка властеоска породица. V. Duišin, *Ilirski grbovnik Rubčića ili Korjenića-Neorića*, *Glasnik heraldike* 5-8 (1938), 20.

²⁶ Дубровачка породична знамења нису била предмет опширнијих истраживања, тако да је литература о њима оскудна. За разлику од властеоских знамења која су позната из бројних извора, грбови грађанских породица су углавном непознати и неистражени. Изузетак је једино знамење породице Охмућевић-Гргурић која је била предмет истраживања у вези са настанком илирске хералдике. Погледати: М. Решетар, *Дубровачка нумизматика I*, Сремски Карловци 1924, 566-575; М. Решетар, *Дубровачка нумизматика II*, Београд, Земун 1925, 332-337; М. Атлагић, *Грбови неких српских племићких породица у Дубровнику*, Зборник радова Филозофског факултета у Приштини 30 (2000), Блаце 2001, 133-154; S. Ćosić, N. Vekarić, *Dubrovačka vlastela između roda i države: salamankezi i sorbonezi*, *Zagreb-Dubrovnik* 2005 (овде су дате слике знамења властеоских породица); Литературу о Охмућевићима-Гргурићима погледати у: С. Рудић, *Властела Илирског грбовника*.

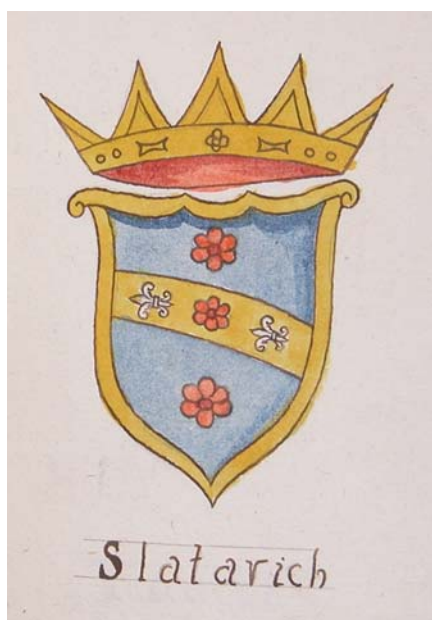
дошло на основу анализе првог дела зборника у којем се налазе знамења властeosких породица. Надамо се да ће нека будућа истраживања, пре свега дела зборника са знамењима грађанских породица, допринети његовом бољем познавању и да ће одговорити на многа питања на која ми нисмо успели да дамо одговор.

Srđan RUDIĆ

REIP(UBLICAE) RAGUSI(NAE) EIUSQ(UE) OPTIMATUM
INSIGNIA
A COLLECTION OF INSIGNIA OF RAGUSAN FAMILIES

Summary

The article discusses a manuscript book entitled *Reip(ublicae) Ragusi(nae) eiusq(ue) optimatum insignia*, which is preserved in the collection of Cyrillic manuscripts and early printed books in the Archives of the Serbian Academy of Sciences and Arts. The book was discovered by Đorđe (Georgije) Nikolajević, who sent it from Dubrovnik (Ragusa) to the Serbian Learned Society in 1856. It is a collection of insignia, which contained originally, according to the table of contents, 40 insignia of noble and 136 insignia of middle-class Ragusan families. Today four leaves are missing, and one has been added. The collection is a work of exceptional importance for the study of Ragusan and South Slavonic heraldry. It includes, in addition to the heraldic symbols of the Ragusan aristocratic families, which are known to us from other sources as well, a number of coats of arms of middle-class families which are for the most part unknown. An analysis of the collection indicates that it was probably compiled between 1746 and 1856. This conclusion is based on the study of the first part of the collection, which contains the devices of the noble families. It is to be hoped that the future studies, primarily those focused on the part dealing with the insignia of the middle-class families, will contribute to a better understanding of this collection and provide answers to many of the questions which still remain open.



REIP(UBLICAE) RAGUSI(NAE) EIUSQ(UE) OPTIMATUM INSIGNIA





